

TARJIMA TARIXIDA DAVRIYLIK

Maqola muallifi: Muzaffarova Samiyaxon

Ilmiy rahbar: Axmedova Muhayyo

Annotatsiya

Mazkur maqolada tarjima tarixida davriylik tushunchasi, uning asosiy bosqichlari hamda har bir davrning o'ziga xos jihatlari keng tahlil qilinadi. Tarjima faoliyatining qadimgi davrlardan boshlab zamonaviy davrgacha bo'lgan rivojlanish jarayoni yoritiladi. Shuningdek, har bir davrda tarjimaning jamiyat, madaniyat va ilm-fan taraqqiyotiga ko'rsatgan ta'siri chuqur tahlil qilinadi.

Аннотация

В данной статье подробно рассматривается периодизация в истории перевода, её основные этапы и особенности каждого периода. Анализируется развитие переводческой деятельности от древних времён до современности, а также её влияние на культуру, науку и общество.

Abstract

This article provides a detailed analysis of periodization in the history of translation, its main stages, and the characteristics of each period. It explores the development of translation from ancient times to the modern era and examines its impact on culture, science, and society.

Kalit so'zlar: tarjima tarixi, davriylik, qadimgi tarjima, o'rta asr tarjimasi, renessans, zamonaviy tarjima, madaniy almashinuv, tarjima nazariyasi

Kirish

Tarjima insoniyat sivilizatsiyasining ajralmas qismi bo'lib, turli xalqlar o'rtasidagi madaniy, ilmiy va adabiy aloqalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Har bir jamiyat o'z taraqqiyoti davomida boshqa xalqlarning bilim va tajribasidan foydalanishga intilgan. Bu jarayonda tarjima asosiy vosita sifatida xizmat qilgan.

Tarjima tarixini o'rganishda davriylik tushunchasi muhim ilmiy yondashuv hisoblanadi. Davriylik orqali tarjima faoliyatining turli bosqichlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanish tendensiyalarini aniqlash mumkin. Har bir tarixiy davr o'zining siyosiy, madaniy va ijtimoiy sharoitlari bilan tarjima jarayoniga ta'sir ko'rsatgan.

Qadimgi davr tarjimalari va ularning xususiyatlari

Tarjima faoliyatining ilk ko'rinishlari qadimgi sivilizatsiyalar davrida yuzaga kelgan. Misr, Mesopotamiya, Hindiston, Xitoy va Yunoniston kabi hududlarda turli tillar o'rtasidagi aloqa zarurati tarjimaning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan.

Bu davrda tarjima asosan amaliy ehtiyojlardan kelib chiqqan. Davlat boshqaruvi, savdo aloqalari, diplomatik yozishmalar va diniy marosimlar tarjimini talab qilgan. Qadimgi tarjimonlar ko'pincha tarjima bilan birga matnni moslashtirish, qisqartirish yoki kengaytirish bilan ham shug'ullangan.

Qadimgi davr tarjimalarining muhim xususiyati – erkin tarjima uslubining ustunligidir. Tarjimonlar ko'proq mazmunni yetkazishga e'tibor qaratgan, so'zma-so'z aniqlik esa ikkinchi darajali bo'lgan. Bu esa tarjimaning madaniy moslashuviga imkon bergan, biroq ayrim hollarda asl mazmunning o'zgarishiga olib kelgan.

O'rta asrlar davrida tarjima faoliyati

O'rta asrlar tarjima tarixida alohida o'rin tutadi. Bu davrda tarjima diniy, ilmiy va falsafiy bilimlarni tarqatishda asosiy vosita bo'lgan. Ayniqsa, islom uyg'onish davrida tarjima faoliyati nihoyatda rivojlangan.

Bag'doddagi "Bayt ul-hikma" (Donishmandlar uyi) markazi bu borada muhim rol o'ynagan. Bu yerda yunon, hind va fors olimlarining asarlari arab tiliga tarjima qilingan. Natijada, qadimgi ilmiy meros saqlanib qolgan va rivojlantirilgan.

O'rta asrlarda tarjima ko'pincha ilmiy aniqlikni ta'minlashga qaratilgan. Tarjimonlar matnni imkon qadar aniq yetkazishga harakat qilgan. Shu bilan birga, diniy matnlarni tarjima qilishda ehtiyotkorlik yuqori darajada bo'lgan.

Renessans davri va tarjimaning yangi bosqichi

Renessans davri tarjima tarixida tub burilish yasagan davr hisoblanadi. Bu davrda inson tafakkuri, ilm-fan va san'atga bo'lgan qiziqish ortgan. Antik davr asarlarini o'rganish va tarjima qilishga katta e'tibor qaratilgan.

Tarjimonlar endi faqat mazmunni emas, balki muallif uslubini ham saqlashga harakat qilgan. Tarjimada aniqlik va estetik uyg'unlik muhim ahamiyat kasb eta boshlagan.

Bu davrda tarjima milliy tillarning rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatgan.

Ko'plab ilmiy va adabiy asarlar milliy tillarga tarjima qilinib, ularning boyishiga xizmat qilgan.

Yangi davr tarjimasi va nazariyaning shakllanishi

XVII–XIX asrlar tarjima nazariyasi shakllangan davr hisoblanadi. Bu davrda tarjima jarayoni ilmiy asosda o'rganila boshlagan. Tarjimonlar turli yondashuvlarni ishlab chiqqan.

Asosiy muammo – matnga sodiqlik va o'quvchiga moslashtirish o'rtasidagi muvozanatni topish edi. Ayrim tarjimonlar so'zma-so'z tarjimini afzal ko'rgan bo'lsa, boshqalari erkin tarjimini ma'qul deb bilgan.

Bu davrda tarjima faoliyati kengayib, professional tarjimonlar shakllana boshlagan. Tarjima adabiyot rivojining muhim omiliga aylangan.

Zamonaviy davr tarjimasi va texnologiyalar

XX–XXI asrlar tarjima tarixida eng tez rivojlangan davr hisoblanadi. Globalizatsiya jarayoni natijasida tillararo aloqalar keskin oshdi va tarjimaga bo‘lgan ehtiyoj kuchaydi.

Zamonaviy tarjimada yangi nazariy yondashuvlar paydo bo‘ldi. Masalan, kommunikativ tarjima, funksional tarjima va pragmatik yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda.

Bundan tashqari, texnologik rivojlanish tarjima jarayoniga katta ta’sir ko‘rsatdi. Kompyuter dasturlari, onlayn lug‘atlar va sun’iy intellekt asosidagi tarjima tizimlari tarjimon ishini ancha yengillashtirdi. Biroq, badiiy va murakkab matnlarni tarjima qilishda inson omili hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib qolmoqda.

Tarjima tarixida davriylikning ilmiy ahamiyati

Tarjima tarixini davrlarga ajratish uning rivojlanish qonuniyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Har bir davr tarjimaning maqsadi, uslubi va ijtimoiy ahamiyatini aks ettiradi.

Davriylik tarjima nazariyasini boyitadi va zamonaviy tarjima amaliyotini takomillashtirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. U orqali tarjima jarayonidagi o‘zgarishlar, yangiliklar va muammolar aniqlanadi.

Xulosa

Tarjima tarixida davriylik tushunchasi tarjima faoliyatining rivojlanish bosqichlarini yoritishda muhim ahamiyatga ega. Qadimgi davrdan boshlab zamonaviy davrgacha tarjima turli shakllarda rivojlanib kelgan va har bir davr o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan.

Bugungi kunda tarjima global dunyoning ajralmas qismi hisoblanadi. Uning rivoji esa kelajakda ham davom etadi. Tarjima orqali xalqlar o‘rtasidagi madaniy aloqalar mustahkamlanib, bilimlar almashinuvi yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Komissarov V.N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty). - Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. -New York: Prentice Hall, 1988.
3. Nida E.A. Toward a Science of Translating. - Leiden: E.J. Brill, 1964.
4. Bassnett S. Translation Studies. - London: Routledge, 2002.
5. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. - London: Routledge, 1995.
6. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. - Oxford: Oxford University Press, 1965.
7. Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond. - Amsterdam: John Benjamins, 1995.
8. Jakobson R. "On Linguistic Aspects of Translation" // Selected Writings. - The Hague: Mouton, v).

9. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. - London: Routledge, 2016.
10. Shuttleworth M., Cowie M. *Dictionary of Translation Studies*. - Manchester: St. Jerome Publishing, 1997.